

Fotoğrafçı, Eğitimci, Gezgin Bir Hezarfen: Şinasi Barutçu

Refik Akyüz, Serdar Darendeliler

Türkiye’de fotoğrafa ilgi duyan herkesin adını bir şekilde duyduğu, en az fotoğrafçılığı kadar eğitimciliğiyle de önem teşkil eden, pek çok ilke imza atan ama yine de hak ettiği ölçüde tanınmayan ve bir miktar gizemli kalan bir isim vardır. Bu isimle ilgili aslında çok sınırlı olan bilgiler, yıllardır farklı yazılarda döner dolaşır; bu yazıların büyük bir kısmını -çoğunlukla kendisinin kaleme aldığı bir metne dayanan- yaşam hikâyesi oluşturur; Türkiye’deki pek çok fotoğrafçının makus talihine benzer bir şekilde erişilebilir ve sistematik düzenlenmiş bir arşivi olmadığından ancak bazı dostlarının elindeki baskıları bilinir; biraz da bu nedenle, uzun yıllardır adına bir kupa verilmesine rağmen fotoğraf serüvenine ve fotografik yaklaşımının çeşitliliğine dair detaylı analizler hemen hemen hiç yapılamaz. Elbette Şinasi Barutçu’dan bahsediyoruz. ‘Şinasi Barutçu: Fotoğrafın İzinde’ vesilesiyle kaleme aldığımız bu metinde, farklı yerlerde farklı biçimlerde karşımıza çıkan bu yaşam hikâyesini yeniden derleyip toparlamaya ve mümkün olan güncellemelerle bir kaynak metin oluşturmaya, onun fotoğraf üretmekten daha çok fotoğrafın yaygınlaştırılması, eğitim müfredatının geliştirilmesi ve eğitimcilerinin yetiştirilmesi konusundaki büyük çabasını anmaya ve elimize ulaşan fotoğraflar ışığında işlerine daha yakından bakmaya çalışacağız. Fotoğraflarının ve sanatının, daha uzun bir araştırma sürecinin neticesinde, daha derinlikli ve karşılaştırmalı bir analizi hak ettiğinin hakkını teslim ederek...

1906 yılında İstanbul’da doğan Şinasi Barutçu’nun fotoğraf ve genel olarak sanatla haşır neşir olmaya başlaması, çok erken yaşlarda, muhtemelen kendisi de fotoğrafçı olan dayısı Arif Hikmet Koyunoğlu’nun sayesinde olur. Aslen Sanayi-i Nefise Mektebi mezunu bir mimar olan Koyunoğlu, fotoğrafçılığa öğrencilik yıllarında merak saran ve önce dönemin önemli fotoğraf stüdyolarından Febüs’te sonrasında da ilk Müslüman fotoğraf stüdyoları arasında sayılan Rahmizade Bahaeddin Bediz’in Resne Fotoğrafhanesi’nde rötuş ve renklendirme işleri yapan, ardından kendi fotoğrafhanesini açan bir isimdir. Barutçu’nun ‘Fotoğrafide Kompozisyon’ kitabını “Bana ilk fotoğraf zevkini veren, dayım mimar Hikmet Koyunoğlu”na sözleriyle kendisine ithaf etmesinden de anlaşıldığı üzere Koyunoğlu, Barutçu’nun fotoğrafa yönelmesindeki en önemli ilham kaynağı olsa gerek.

Barutçu fotoğrafçılığa ilk adımını, 1920 yılında, bir dönem Koyunoğlu’nun da çalıştığı Resne Fotoğrafhanesi’nin karanlık odasında Mehmet Bey’in yanında çalışmaya başlayarak atar. 1921’de İstanbul Öğretmen Okulu’na (kendi deyişiyle İstanbul Muallim Mektebi, o günkü adıyla Dar-ül Muallimin) giren Barutçu, burada hocası olan ve kendisi de aynı okuldan mezun ressam Şevket Dağ sayesinde sanatla daha da yakından ilgilenmeye başlar. 1926 yılındaki mezuniyetinin ardından okulda resim öğretmenliğine başlar, aynı zamanda Güzel Sanatlar Akademisi’ne de devam eder. 1928 yılında yüksek lisans için Almanya’ya giden Barutçu, Köln’de İş Muallim Mektebi’nde (Institut für Werkpädagogik), Bonn’da da Pedagoji Akademisi’nde (Pädagogische Akademie) eğitimine devam eder. Fotoğraf kulüplerine üye olduğu Almanya dönemi, fotoğrafta daha da derinleşmesini sağlar ve kendine o dönemin alametifarikası olan bir Leica fotoğraf makinesi satın alır.⁽¹⁾ Hatta biyografisinde Leica satın alan ilk Türk olduğunu yazar.

■ Gazi Resim-İş ve Halkevleri ile başlayan fotoğraf eğitimi serüveni

Gazi Eğitim Enstitüsü
Resim-İş öğretmeni
Şinasi Barutçu'nun
Grafik Sanatlar dersi.
*Graphic Arts class held by
Gazi Education Institute
Arts-Crafts teacher Şinasi
Barutçu, 1939, SALT
Araştırma, SALT Research*

Bu dönemde İsveç'te de bazı kurslara katılan Barutçu, 1932'de Türkiye'ye döndüğünde Ankara'daki Gazi Terbiye Enstitüsü'nde (Bugünkü Gazi Üniversitesi) Resim-İş Bölümü'nde Yazı, Grafik Sanatlar ve Afiş Öğretmeni olarak çalışmaya başlar. *"Cumhuriyet ertesinde sanatla sanayiye, özerk sanatlarla uygulamalı sanatları birleştirmenin ilk etabı sayılan"*⁽²⁾ Gazi Terbiye Enstitüsü'ndeki görevine başladıktan hemen sonra fotoğrafın da bir sanat dalı olduğunu yönetime kabul ettirir, müfredata alınmasını sağlar ve fotoğraf derslerine girmeye başlar. Barutçu, 1961 yılında İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü'ne geçene kadar, yaklaşık 30 yıl boyunca, okullarda fotoğraf öğretecek öğretmenlerin yetiştirilmesi için burada emek verir. Geçtiğimiz yıllarda SALT tarafından Türkiye sanat tarihine ilişkin araştırmalarına yeni bir katman olarak hazırlanan '1932'den 1973'e Gazi Resim-İş: İdealist Mektep, Üretken Atölye' sergisinde de belirtildiği gibi Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Resim-İş Bölümü, *"ülkenin modernleşmesi ve ulus inşası süreçlerinin yapı taşlarından biridir ve 'iş' fikri üzerine kurulu bir müfredata ve 'yaparak öğrenmeye dayalı bir pedagojik yaklaşıma sahiptir."*⁽³⁾

1932, Barutçu'nun kişisel tarihinde olduğu kadar Türkiye fotoğraf tarihi için de önemli bir yıl. Bu tarihte, ülkenin sosyal ve kültürel kalkınmasının hızlanması için başta Ankara olmak üzere 14 ilde açılan Halkevleri'nde, Barutçu'nun Vedat Nedim Töre'e önerisi sonucu, amatör fotoğrafçılığın gelişmesine yönelik fotoğraf kursları açılır. Aynı zamanda Halkevleri çatısı altında amatörlere yönelik fotoğraf yarışmaları düzenlenmesi için yönetime öneride bulunan Barutçu, biraz da ironik bir şekilde, düzenlenen ilk üç yarışmayı da birincilikle kazanır. Barutçu 'Fotoğrafide Kompozisyon' kitabında, sonraki yıllarda kendisini jüri üyesi yapmaları nedeniyle yarışmalara katılmadığından da adeta hayıflanarak bahsediyor.

■ Olimpiyatlardan Türkiye'nin ilk fotoğraf dergisi ve Cilo Dağları keşif gezisine uzanan on yıl

1936 yılında, dünya çapında önemli bir etkinlik olan olimpiyatlar, Berlin'de düzenlenmektedir. Berlin Olimpiyat Oyunları, Almanya'da yönetimde olan Nazilerin bir nevi gövde gösterisi yapma ve ulus olarak üstünlüklerini dünyaya ilan etme isteği nedeniyle modern zamanlarda yapılan olimpiyatlar arasında politik olarak farklı bir öneme sahiptir. Barutçu -muhtemelen yüksek eğitimini Almanya'da aldığı için- Beden Terbiyesi Enstitüsü öğrencilerine eşlik etmek, Olimpiyat Oyunları'nı takip etmek ve tercümanlık yapmak üzere devlet tarafından Almanya'ya gönderilir. Oyunları -elbette- bir fotoğrafçı olarak da takip eden Barutçu, Olimpiyat Oyunları Fotoğraf Yarışması'nda ikincilik ödülünü kazanır. Berlin'de stadyuma giren ve kendine ait geniş bir hattan aşağı koşan meşale taşıyıcı atletin, o hattın iki yanındaki insanlar tarafından Nazi selamıyla karşılanmasını gösteren bu fotoğraf, bugünden baktığımızda henüz başlamamış olan İkinci Dünya Savaşı'nın arkasındaki faşist zihniyeti sade ama ürkütücü bir biçimde göstermektedir.⁽⁴⁾ (bkz. sayfa 58) Bununla birlikte Barutçu, 'Fotoğrafide Kompozisyon' kitabında bu fotoğrafını *"Meşale ve merdivenlerin getirdiği gri satır aşağıya doğru yürümekte, bunun içinde, meşaleli koşucu hayati noktada ve aşağıya doğru inmektedir. Resimde herşeyi ile aşağıya gidiş vardır."* şeklinde anlatıyor ve içeriğindeki detaylardan bahsetmeyecek sadece teknik bir okuma yapıyor.

1941 yılında Gazi Terbiye Enstitüsü'ndeki esas görevinin yanı sıra Ankara Polis Enstitüsü'nde fotoğraf öğretmenliği yapmaya başlayan Barutçu, 1943'te öğretmenlik görevlerinin dışında Basın Yayın Umum Müdürlüğü'nde Fotoğraf Servisi Şefliği de yapmaya başlar.

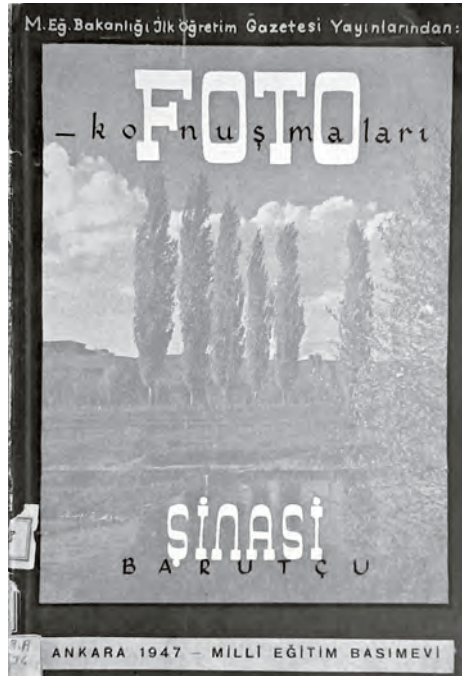
1945 yılı ise hem Barutçu'nun kişisel tarihi hem Türkiye fotoğraf tarihi için önemli bir diğer yıl olur. Safder Sürel ile birlikte Türkiye'nin ilk fotoğraf dergisi olan Profesyonel ve Amatörün Foto Dergisi'ni Ağustos ayında iki aylık periyotlar halinde yayımlamaya başlarlar fakat sadece iki sayı çıkabilen dergi, Ekim-Kasım sayısıyla yayın hayatına son verir. Barutçu, derginin bu kadar kısa ömürlü olmasını "Derginin yayımlanması konusunda Tekirdağ Mebusu Cemil Uybadin, Halkevleri Reisi ve İçel Mebusu Ferit Celal Güven'in yardımları oldu. Derginin bir kısmını satın alacaklardı. Fakat, dergiye bayan artist portresi basmamız üzerine almaktan vazgeçtiler. Desteksiz kaldık." sözleriyle açıklıyor.⁽⁵⁾

Barutçu, Almanya'daki üniversite yıllarının ardından Türkiye'ye dönüşünden itibaren yurt içinde çeşitli geziler yapan ve özellikle şehirden uzaklaşıp doğada zaman geçirmeyi seven bir isim. 1945 yılı, bu gezilerin en önemlilerinden birine sahne olması açısından da mühim bir yıl. 1939 yılında Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan Dağcılık ve Kış Sporları Federasyonu, 1945 yılında federasyon başkanı Asım Kurt başkanlığında Hakkâri'deki Cilo Dağlarına bir keşif gezisi düzenler. — (bkz. sayfa 29) Federasyon için bir ilk olan bu gezi, Türkiye dağcılık tarihi açısından da önem taşımaktadır. Cumhuriyet döneminin ilk büyük coğrafyacılarından Reşat İzbırak'ın da yer aldığı ekibe fotoğrafçı olarak katılan Barutçu, gerek o bakir doğayı gerekse ekiptekilerin dağcılık faaliyetlerini belgeler. Gezinin Türkiye'de dağcılık sporu açısından önemi, Cilo Dağlarına ve özellikle de dağların zirve noktası olan ve yöresel olarak Reşko olarak da adlandırılan Gelyaşi'ne (4136 m.) tırmanışı da içermesinin yanı sıra bugün küresel iklim değişikliği nedeniyle giderek yitirilmekte olan buzulların Türkiye'deki en büyüklerinden ikisinin (aralarından birinin ülkemizdeki en yaşlı buzul olduğu sonradan ortaya çıkarılmıştır) de bu gezi sırasında keşfedilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

— İlklerle dolu üretken yıllar

Barutçu'nun aylık İlk Öğretim Gazetesi'nde çıkan ve öğretmenlere yönelik fotoğraf eğitimi yazıları, 1947'de 'Foto Konuşmaları' başlığıyla yayımlanır. Fotoğraf tarihinden teknik meselelere, kompozisyondan 'habersiz fotoğraf çekmek', 'bina içinde fotoğraf çekmek', 'fotoğraf makinası ile hayvan avı' gibi konulara dair yazılardan oluşan bu derleme kitap, Barutçu'nun ilk kitabıdır. Baskı tekniği fotoğraf basımı için çok uygun olmadığından kitaptaki fotoğrafların baskısı iyi olmasa da 'Foto Konuşmaları', fotoğraf ile ilgili ders verecek öğretmenlerin eğitilmesine yönelik derli toplu bir bilgi kaynağı olarak dönemi için önemli bir eser olur. Kitap, ağırlıklı olarak fotoğrafın karanlık oda kısmına, fotoğraf çekimine dair bazı basit kurallara, o zamanki kompozisyon kurallarına dair bilgiler içerse de kitabın başındaki -Leonardo Da Vinci'nin fotoğrafı tarif eden ilk isimlerden olmasının öyküsüyle başlayan- fotoğrafın bulunuşuna dair tarih bölümü de dikkat çekicidir. Bu bağlantının aktarılması, Barutçu'nun fotoğrafla ilgili anekdotları anlatmaya yönelik sevgisinin göstergelerinden biri.

1950'de Barutçu'nun da başını çekmesiyle Türkiye'de fotoğraf tarihine geçen bir olay yaşanır ve bir ilk olarak Ankara'da Türkiye Amatör Foto Kulübü (TAFK) kurulur. Bu, hem yine kendisinin ön ayak

Amerikan Haberler Merkezi'nin gezici sinema otolarının Öğretici Filmler Merkezi'ne devri töreni. Handover ceremony for the traveling movie cars of the American News Center to Educational Films Center. 1953, Amer Haber Merkezi, Amer News Center

olmasıyla Ankara'da 1946'da kurulan Fotoğrafçılar Küçük Sanat Kooperatifi'yle başlayan fotoğrafçıların örgütlenmesi alanında yeni bir aşamadır hem de kendisinden sonra gelecek ve şu anda neredeyse her ilde var olan amatör fotoğraf derneklerinin de öncülüdür.

Barutçu aynı yıl, dönemin Milli Eğitim Bakanı'nın direktifiyle öğretmenlerin daha yeni eğitim araçlarını kullanmaları için kapasitelerini geliştirmek ve ilgili materyali sağlamak için Öğretici Filmler Merkezi'ni kurar. Fotoğraftaki yeni gelişmeleri yakından takip eden Barutçu, aynı yıl Almanya'da renkli fotoğraf alanında kendini geliştirmek için iki kursa katılır. Yine aynı yıl, İkinci Dünya Savaşı ardından Avrupa'nın ekonomik kalkınması için dönemin ABD Dışişleri Sekreteri George Marshall tarafından geliştirilen Marshall Planı çerçevesinde gerçekleştirilen fotoğraf yarışmasında, ilk üç dereceyi birden yaptığı fotomontajlarla kazanır.

1953 yılında fotoğraf ve film alanında çeşitli tetkiklerde bulunmak üzere ABD hükümetinin davetlisi olarak Amerika Birleşik Devletleri'ne gider. Bu gezisinde ayrıca UNESCO'nun kültür yardımı toplantısında Türkiye'yi temsil eder.

1954 yılında Öğretici Filmler Merkezi için hazırladığı 'Bugünün eğitim ve öğretiminde DİYA', 'En modern ders vasıtası FİLM' ve 'Görme ve işitme yoluyla eğitim ve öğretim hakkında KISA NOTLAR' başlıklı üç kitapçık yayımlanır. Aynı yıl, Gazi Terbiye Enstitüsü'ndeki görevine ek olarak yeni kurulmuş olan Vekaletlerarası Produktivite Komitesi'nde (1965 yılında Milli Produktivite Merkezi'ne dönüşecektir) çalışırken 'Işık-Ses' adlı fotoğraf, dia ve film dergisini çıkarır.

1955 yılında yine Türkiye'de bir ilk olacak şekilde Adana'da renkli fotoğraf baskılarından oluşan bir sergi açar. 1956 yılında ise Ankara'da Milli Kütüphane'nin sergi salonunda siyah beyaz ve renkli fotoğraflardan oluşan bir sergi açar.

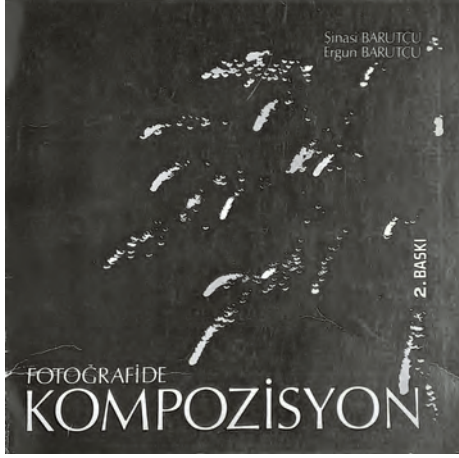
1957 yılında ABD'deki Weston Woods Studios tarafından yapılmakta olan Atatürk üzerine bir film için gerekli görsel malzemeyi sağlamak için çalışır.

1958'de Türkiye Amatör Fotoğraf Kulübü (TAFK), FIAP (Federation Internationale de l'Art Photographique) üyesi olur. 1959'da Barutçu'nun çabalarıyla Trabzon'da bir amatör fotoğraf kulübü kurulur.

1961 yılında İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü'ne geçer ve İstanbul'a yerleşir. Aynı yıl, 1960'ta Erenköy Amatör Fotoğraf Kulübü olarak kurulan ve sonradan adını değiştiren İFSAK'a (İstanbul Fotoğraf ve Sinema Amatörleri Derneği) üye olur ve başkanlığına seçilir. Barutçu'nun İstanbul'a taşınmasının ardından Ankara'da faaliyetlerine devam edemeyen TAFK'ın yönetim merkezi, 1967'de Ankara'dan İstanbul'a alınır. Aynı yıl her iki kurumun başkanlığını yapmasının verimsiz olacağını düşündüğü için İFSAK başkanlığından istifa eder ve TAFK başkanlığını devam ettirir. Yine aynı yıl, İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü bünyesinde bir fotoğraf kulübü kurar.

■ Emeklilik yılları

1970'te İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü'nden emekliliğini ister ve 1971 yılında yaz aylarını fotoğraf, film ve televizyon konusunda çeşitli temaslarda bulunmak üzere ABD'de geçirir.

1973 yılından itibaren iki yıl boyunca Türkiye Foto Dernekleri Milli Federasyonu'nu kurma çabalarında bulunur, ancak bu girişim sonuçlanmaz.⁽⁶⁾

'Fotoğrafide Kompozisyon' kitabının yayımlandığı 1975 yılından sonra fotoğraf alanında dostlarıyla buluşmaya, deneyimlerini aktarmaya devam eden Barutçu, aynı zamanda ilk göz ağrısı olan resme de döner ve suluboya çalışmaları yapmaya başlar. 1977 yılından ölümüne kadar artan rahatsızlığı nedeniyle evinden çok fazla çıkamayan, suluboya resimlerinden oluşan ilk sergisini 1978 yılında Akbank Nişantaşı Sanat Galerisi'nde, ikinci sergisini de 1982 yılında Urart Sanat Galerisi'nde açan Barutçu, 1985 yılında hayata gözlerini yumar.

■ Amatör tutkusunu hiç yitirmeyen bir isim

Şinasi Barutçu, ilklerle bezeli biyografisinden de görüldüğü üzere, fotoğrafçı, eğitimci, editör kimliklerini bir arada taşımasıyla Türkiye fotoğrafı için öncü bir isim. Fotoğrafa olan tutkulu sevgisi, bildiğini öğretmeye yönelik özverili yaklaşımı, yeniliğe duyduğu meraklı tavrı, kurumsal ve kalıcı olana duyduğu inancı gibi özelliklerini onu tanımadan da yazdıklarından veya hayatı boyunca yaptıklarından anlayabiliyorsunuz. Çocuk yaşta başlayan fotoğraf tutkusu, muhtemelen onun kariyer çizgisini de belirleyen bir eğitim görmesini sağlamış.

Barutçu'nun amatör fotoğrafa inancı, muhtemelen Almanya'daki yüksek öğrenimi sırasında dikkatini çeken ve hemen dahil olduğu fotoğraf kulüplerinde gelişmiş olsa gerek. Çok inandığı amatör fotoğrafçılığın gelişmesi için çok çalışmış, hem fotoğrafa yeni başlayanların eğitimine eğilmiş hem daha fazla insanın bu derneklerde yer alması için uğraşmış hem de çeşitli sergiler açıp fotoğrafın daha geniş kitlelerle buluşmasını da sağlamaya çalışmış. Uzun yıllar sonra bile, yurt dışındaki kimi yarışmalara gönderdiği fotoğrafların arka yüzüne isminin yanına 'amatör' ibaresini de ekleyen Barutçu, aslında fotoğrafa dair neredeyse tüm uğraşlarını 'amatör'ün sözlük anlamına uygun bir şekilde, fotoğrafa olan sevgisiyle yapmış. Her ne kadar bugün kendisini 'amatör fotoğrafçı' tanımının içine sığdırmakta zorlansak da, kendini hep amatör fotoğrafçı olarak tanımlamayı yeğlemiştir. Kariyerinin belli bir dönemine kadar uluslararası yarışmalara katılmaya devam etmesi, yaptığı işlerle takdir toplamak istemesi de bunun bir göstergesi olsa gerek.

Barutçu'nun yeniliğe açık ve dünyayı takip eden bir insan olmasının göstergelerinden biri de Almanya'dan dönüşünün ardından 1950'li yılların ortalarına kadar Köln'ü ziyaret etmeye devam etmesi. Bu ziyaretlerin sebebi, bugün fotoğraf sektörü için hâlâ önemini koruyan, iki yılda bir gerçekleşen Photokina fuarını takip etmesiydi. Photokina gerek teknik konudaki gelişmelerin ve yeniliklerin takip edilebileceği bir fuar olması gerekse fotoğraf alanındaki üretime yer veren sergileriyle, fotoğrafa meraklı herkesin ilgisini çekecek dünya çapında bir fuar. Barutçu biyografisinde, Köln ziyaretleri sırasında çektiği fotoğraflar -ve Köln'de yüksek lisans yapmış olması- nedeniyle Köln Belediyesi tarafından kendisine Köln fahri hemşehrilik beratı verildiğini de belirtiyor.

■ Öğrenmeye, öğretmeye ve yeniliklere açık bir kuşağın temsilcisi

Şinasi Barutçu'nun en öne çıkan kimliklerinden biri elbette ki eğitimciliği. Üstelik esas olarak öğretmen yetiştirmeye yönelik eğitim çalışmaları yaptığı için sadece öğrencileri üzerinde değil daha

sonraki kuşaklar üzerinde de bir emeği olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ortaöğretime -yeni kuşağı eğitecek- öğretmen yetiştirmek için kurulan Gazi Terbiye Enstitüsü'nde Barutçu'nun da öğrencisi olan yeni kuşak öğretmenler, Cumhuriyet'in kuruluşundan ve bazı devrimlerin ardından doğan kuşağın yetişmesi konusunda çok etkili olmuşlardı. Eğitimciliğinin sadece resmen akademisyen olarak çalıştığı Gazi Eğitim Enstitüsü veya başka devlet kurumlarıyla sınırlı kalmadığını, kurulmasına ön ayak olduğu derneklerde de devam eden önemli bir eğitimci rolü olduğunu biliyoruz Barutçu'nun.⁽⁷⁾

Barutçu'nun da içinde bulunduğu kuşak, önemli bir sorumluluğu üzerinde hissetmiş, farklı alanlarda izler bırakan, dünya çapında işler ortaya koymaya çalışan bir kuşaktı. Başarılı öğrencilerin yurt dışına gönderilmesi, döndüklerinde bilgi birikimlerini kendi çalıştıkları alana aktarmaları, bu sayede hem standartların yükseltilmesi hem de yeni standartların getirilmesi yöntemi, genç Cumhuriyete Osmanlı'dan miras kalan bir yöntemdi. Cumhuriyet, kuruluşunun ardından Atatürk'ün ifadesiyle 'muasır medeniyet seviyesini' yakalamak hedefiyle bir yandan bu geleneği devam ettirip en başından itibaren Şinasi Barutçu ve başka isimleri yurtdışına gönderirken bir yandan da yurtdışından akademisyenler getirerek üniversitelerde reform yapmanın yollarını arıyordu.

1933'te yurt dışından davet edilen, bu daveti ağırlıklı olarak Nazi yönetiminden kaçmak için bir fırsat olarak gören Avusturyalı ve Alman akademisyenlerle başlayan bu üniversite reformunun amacının üniversitelerden başlayarak eğitim sistemini dünya standartlarına yakınlaştırmak olduğu ifade edilir. Gerçekleştirilen bazı tasviyeler nedeniyle olumsuz yanları olsa da genel olarak eğitimin dönüştürülmesi için yapılan, yeniliklere açık, heyecan verici bu ortam, yaptığı işe değer ve önem veren bir kuşağı hayat boyu motive edecek bir ortam yaratıyordu.

Barutçu'nun da bu kadar yeniliğe açık, etkisini hep genişletmek isteyen bir tavırda olmasının arkasında, kuşkusuz bu ortamın da payı vardı. Seyit Ali Ak bir yazısında, Barutçu'nun Öğretici Filmler Merkezi Müdürü iken görsel eğitimin yurt çapında yaygınlaşması için elektriği olmayan yerlerde çalışabilecek, gazla işleyen iki projeksiyon cihazının imalatının Viyana'da gerçekleştirilmesini sağlama-sından bahsediyor.⁽⁸⁾ Burada bizzat kuruluşunda yer aldığı kurumun daha verimli ve etkin çalışabilmesi için çözümler bulan, yenilikçi bir insan portresi görüyoruz.

Yine özellikle aktif çalışma döneminde hazırladığı kitap ve kitapçıklarla, fotoğrafın gerek teknik gelişmelerine gerekse teorik, estetik ve sanatsal alanlarına dair daha geniş kitlelerin eğitimine yönelik çalışmış bir isim Barutçu. Fotoğrafta gerçekleşen -renkli fotoğraf, diapositif vb. konularda- yeniliklere açık, bu yenilikleri yurtdışında takip eden ve kendi pratiğine uygulayan bir isim olan Barutçu'nun bildiklerini paylaşma konusunda da oldukça cömert olduğu ortada.

■ Barutçu'nun fotoğraf evreni

Barutçu'nun fotoğraflarına dair bir şeyler söylemeden önce, bu konuda bir araştırmacı veya küratörü zorlayan en önemli unsurun, kendisinin sistematik düzenlenmiş, envanteri çıkarılmış bir fotoğraf arşivinin olmaması olduğunu belirtmek gerek. Biyografisinde on beş farklı kurumda arşiv kurduğu yazan bir fotoğrafçının bile şu an elimizde olan arşivinin bir kısmının hiç ortaya çıkarılamayacak bir bilgi eksik-

Tanıtma Genel Müdürlüğü

J-1504 R16
Urfa'nın genel görüntüsü

liğine sahip olması ve tasnifinin olmaması, aileler tarafından kurulan vakıflar, devlete yapılan bağışlarla oluşturulan yapılar, müzeler veya diğer kurumlara devredilen arşivler konusunda Türkiye'nin ne yazık ki olumlu anlamda çok iyi bir örnek olmadığına bir göstergesi.⁽⁹⁾ Özellikle Barutçu gibi disiplini ve düzeniyle bilinen Alman tedrisatından geçmiş bir sanatçının, fotoğraflarıyla ilgili bir envanter çıkarmamış olması pek olası gelmese de, elimizdeki fotoğrafların büyük bölümüyle ilgili -yıl, yer gibi- en basit künye bilgileri dahi mevcut değil. Bu nedenle kronolojik bir yöntem izleyip fotoğrafçılığının nasıl evrildiğinin izini sürmektense, tıpkı bu sergide olduğu gibi, fotoğraflarını belli konu başlıkları altında gruplandırmak ve değerlendirmek onun fotoğrafçılığını ve ilgi alanlarını anlamak için en mantıklı yol.

Barutçu'nun bu sergideki fotoğrafları arasında en büyük yeri şehir, mimari ve sanayi fotoğrafları kaplıyor. İstanbul'dan fotoğrafların ağırlıklı olduğu bu grupta, şehrin denizle ilişkisini yansıtan klasik peyzaj fotoğraflarının yanı sıra şehrin yavaş yavaş kaybolmakta olan eski yüzünü gösteren, sokak fotoğrafçılığına yakın duran bazı örnekler de mevcut. İstanbul dışında Ankara, İzmir, Konya, Urfa gibi şehirlerden fotoğraflar, Barutçu'nun Türkiye dışında en çok zaman geçirdiği Köln fotoğrafları, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden köy fotoğrafları ve modernleşme aşamasındaki Türkiye'nin teknolojik gelişmelerini de yansıtan sanayi ile ilgili fotoğraflar da bu grupta yer alıyor. Buradaki fotoğrafların bir kısmı Tanıtma Genel Müdürlüğü gibi devlet kurumlarının arşivleri veya Barutçu'nun kendi arşivi için belgeleme amaçlı çekilmiş fotoğraflarken, bir kısmı da ters ışık, yansımalar, puslu görüntülerle dramatik etki yaratma çabasının yoğun olarak hissedildiği Piktoryalist fotoğraflar.

Sergide geniş yer tutan bir diğer grup olan doğa ve dağ fotoğraflarında ise doğanın heybetini ön plana çıkaran, yüce dağlar, ulu ağaçlar, karlı manzaralar, deniz ve dalgalar gibi klasik manzara fotoğraflarını animsatan karelerin yanı sıra yine ters ışık, bulutlar ve yansımaların dramatik etkisinden faydalanan bir üslup da görülmekte. Tabii burada Cilo Dağları ekspediyonu gibi tırmanışlarda, tüm aşamaları göstermeye çalışan daha belgelemeci bir tavırla çekilmiş fotoğraflar da önemli bir yer tutmakta.

Barutçu'nun figür başlığı altında toplanan fotoğrafları ise ağırlıklı gündelik hayatın içerisinde işleriyle uğraşan, sohbet eden, şehrin sokaklarında anonim birer figür olarak duran insan ve çeşitli hayvanat bahçelerinde çekilmiş hayvan fotoğraflarından oluşuyor. Sergide örnekleri olmasa da 'Fotoğrafide Kompozisyon' kitabında ve bu serginin ortaya çıkmasına vesile olan baskılar arasında Barutçu'nun direk poz verdirek çektiği portreleri de var, ki bunların bir kısmı fotoğrafta ışık ve kompozisyon kurallarına örnek teşkil etmesi açısından eğitici amaçlarla çekilmiş izlenimi de uyandırıyor. Ama genel olarak baktığımızda, eğitimci kimliğiyle insanlarla yakın temas halinde olan Barutçu'nun fotoğrafçı kimliğiyle onlara daha uzaktan ve bir gözlemci olarak yaklaşmayı yeğlediğini söyleyebiliriz.

Detay fotoğrafları ve soyuta yakın görüntülerden oluşan gruptaki fotoğraflar ise Barutçu denilince ilk akla gelmeyen ama belki de en ilginç olanlar. Balık ağları, halatlar, kütükler, taş yığınları, yakın plan bitki ve dalların ağırlıkta olduğu detay fotoğraflarında, bağlamlarından koparılmış, birbirini tekrar eden, fotoğrafın içindeki nesnelere ne olduklarının ve boyutlarının önemsizleştiği kompozisyonlar oluşturmayı tercih ediyor Barutçu çoğunlukla. Birtakım nesnelere ne olduklarının anlaşılacağı bir düzenlemeyle bir araya getirildiği, fotoğraf makinesi kullanılmadan yapılan fotogramlar, Barutçu'dan

gördüğümüz en farklı örnekler. — (bkz. sayfa 84-89) Grafik ve plastik öğelerin ön planda olduğu bu fotogramların ne zaman yapıldığı, farklı dönemlerde mi yoksa belli bir zaman aralığında mı üretildiğini maalesef bilemiyoruz ama Türkiye için ilkler arasına girdiklerini tahmin etmek hiç de güç değil.

Aslında Barutçu'nun fotoğraflarına genel olarak baktığımızda, içerikten ziyade amatör fotoğrafçılığın olmazsa olmazlarından güzel ve estetik konulara merak, klasik kompozisyon kurallarına bağlılık, ton zenginliği gibi teknik meselelerin öne çıktığını söylemek mümkün. Adeta romantik olarak da tanımlayabileceğimiz, kâh ters ışıklar kâh yansımalar kâh dramatik etkiler yaratan bulutların varlığı gibi öğeler, Barutçu'nun fotoğraflarını Piktoryalizm'e yakınlıştırıyor. Piktoryalizm, her ne kadar Barutçu'nun faal olarak fotoğraf ürettiği dönemlerde yerini artık farklı anlayışlara bırakmış olsa da, amatör fotoğrafçılıkta halen bugün de yaygın görüldüğü şekilde, Barutçu'da da estetiği ve güzeli yakalama arzusunun hiçbir zaman sönmediğini görüyoruz. Ancak denemeye merakının da bir göstergesi olan fotogramları veya grafik unsurların öne çıktığı detay fotoğraflarını göz önünde bulundurup, onu zamanın Dadaist veya Konstrüktivist sanatçılarından arasına koymak da pekâla mümkün. Veya kimi şehir fotoğrafları ile dağ ve doğa fotoğraflarıyla -özellikle Cilo Dağlarında çektikleriyle- da tüm bunlardan uzaklaşan daha belgelemeci bir stili olduğunu da söyleyebiliriz.

Barutçu gibi meraklı, yeniliğe açık, denemeyi seven, amatör ruhunu hiç kaybetmeyen bir ismin çalışmalarını tek bir janra sığdırmaya çalışmak biraz da haksızlık olur. Hem karakteri hem de dönemin ruhu nedeniyle her türlü yeniliği deneyip özümsemeye çalışan, farklı tarzlarda ürettiği fotoğraflar ve fotoğrafçı, eğitimci, yönetici ve gezgin kimlikleri nedeniyle bir nevi hezarfen olarak da adlandırabileceğimiz Barutçu, sadece fotoğraf dünyasıyla sınırlı kalmadan daha fazla tanınır olmayı, sanatı üzerine daha derinlikli analizler yapılmayı hak eden bir isim. Umuyoruz ki 'Şinasi Barutçu: Fotoğrafın İzinde', bu yolda atılmış yeni bir adım olur ve arşiv konusundaki sıkıntıların da aşılmasıyla hem onun hem de dönemlerine damga vurmuş ama unutulmaya yüz tutmuş pek çok diğer ismin daha kapsamlı retrospektif sergileri ve yayınlarının önü açılır.

NOTLAR

- (1) 1924-1925 yıllarında seri üretimine başlanan Leica, o güne kadarkilerden daha hafif ve küçük boyutlarıyla fotoğrafçıları daha özgür kılıp daha dinamik ve spontane fotoğraflar üretmelerini sağladığı, konularına daha yakınlashabilmelerine olanak tanıdığı ve fotoğraf çekmenin daha hızlı ve pratik olmasını sağladığı için fotoğraf tarihi açısından önemli milat taşlarından biridir.
- (2) 'Modernleşmenin Tasarımı', Ali Artun, e-skop dergi, Sayı 14, 27.02.2019
- (3) 'Idealist Mektep, Üretken Atölye' sergisi basın bülteninden, SALT Galata, 27 Kasım 2018 - 17 Şubat 2019
- (4) Bu fotoğrafla ilgili bir diğer anektodun da antik olimpiyatların gerçekleştiği Yunanistan'daki Olimpia kentinde yakılan meşalenin, olimpiyatların yapılacağı şehre kadar yol üzerindeki ülkelerin atletleri tarafından taşınarak en sonunda Olimpiyat Stadyumu'ndaki büyük olimpiyat ateşinin yakılmasını kapsayan sembolik törenin, ilk olarak Berlin Olimpiyat Oyunları'nda gerçekleştirilmesi olduğunu not düşelim.
- (5) Şinasi Barutçu: Sanata ve Öğretime adanmış 79 yıl, Seyit Ali Ak, Cumhuriyet Gazetesi 29 Mart 1985, sf. 4
- (6) Türkiye'deki amatör fotoğraf derneklerinin çatı örgütü olan Türkiye Fotoğraf Sanatı Federasyonu, 1990'ların başında başlayan çalışmalar çeşitli sahalardan geçtikten sonra, ancak 2003 yılında resmen hayata geçirilmiştir.
- (7) Öğrencilerinden ortaöğretimde fotoğraf öğretmeni olmayıp fotoğrafçı olan isimler arasında Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki (şimdiki Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi) Fotoğraf Bölümü'nün ilk hocalarından Cafer Türkmen ve Köy Enstitüleri'nde fotoğraf dersleri veren Hüsnü Gürsel de yer alır.
- (8) 'Türk Fotoğrafında Şinasi Barutçu', Seyit Ali Ak, Hürriyet Gösteri, No: 18, Mayıs 1982, sf. 58
- (9) Ara Güler'in arşivinin 2016'da Doğuş Grubu'na satılmasıyla birlikte oluşan tartışma ortamında, İstanbul ArtNews'un 27. sayısı için kaleme aldığımız, Türkiye'de ve dünyadaki farklı örnekleri ele alarak fotoğrafçı arşivlerinin nasıl yönetildiği, korunduğu ve yaşatıldığına dair 'Fotoğrafçı Arşivleri Nasıl Olmalı?' başlıklı yazıda, bu konuya detaylı bir şekilde değinmeye çalışmıştık. İlgilenenler için: <https://www.gapo.org/fotografciarsivleriniasilolmalı>

KAYNAKÇA

- 'Arif Hikmet Koyunoğlu', Burçak Evren, Geniş Açık Fotoğraf Sanatı Dergisi, Sayı 28, 15 Mart-15 Mayıs 2003, sf. 59-63
 'Bir Ömür Fotoğraf Şinasi Barutçu', Türkiye Fotoğraf Vakfı Yayınları, 2019
 'Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Fotoğrafı 1923-1960', Seyit Ali Ak, Remzi Kitabevi, 2001
 'Foto Konuşmaları', Şinasi Barutçu, Millî Eğitim Basımevi, 1947
 'Fotoğrafın İzinde Kırk Yıl', Seyit Ali Ak, Fotoğrafevi Yayınları, 2004
 'Fotoğrafiye Kompozisyon', Şinasi Barutçu & Ergun Barutçu, Fotokolor Yayınları, 2. Baskı, 1975
 'Modernleşmenin Tasarımı', Ali Artun, e-skop dergi, Sayı 14, 27.02.2019
 'Türk Fotoğrafında Şinasi Barutçu', Seyit Ali Ak, Hürriyet Gösteri, No:18, Mayıs 1982, sf. 58
 'Türk Fotoğraf Sanatının Gelişim Süreci İçerisinde Halkevleri ve Köy Enstitülerinin Rolü', Murat Ervin, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Fotoğraf Anasanat Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2006

